

Возраст
Контакт
Перцепции

Age
Contact
Perceptions

Yaş
Temas
Algilama

Mosha
Kontakti
Perceptimet

OSCE AGE - CONTACT - PERCEPTIONS How schools shape relations between ethnicities

Yaş Temas Algılama

Okullar Etnik Gruplar
Arasındaki İlişkileri
Nasil Şekillendiriyorlar

İÇİNDEKİLER

Referans	110
Önsöz	111
Metodoloji.....	112
Araç	112
Örnekleme	112
Metodolojik açıklamalar	113
Sonuçlar	114
Farklı etnik toplumlara karşı tavırlar	114
Farklı etnik toplumların bilincine varma çağı	114
Etnik toplumlar konusunda bilinci oluşturan etkenleri.....	115
Farklı etnik toplumlara karşı duygular	115
Olumlu duygular	116
Olumlu duyguların gelişimi	117
Mahalli farklılıklar.....	117
Cinsel farklılıklar	117
Olumsuz duygular	117
Olumsuz duyguların gelişimi	118
Mahalli farklılıklar.....	119
Cinsel farklılıklar	119
Diğer etnik toplumlarla ilişki sıklığı.....	119
Diğer etnik toplumlara karşı yaşanan duygu ile ilişki sıklığı.....	120
İlişki sıklığındaki mahalli farklılıklar	120
Okul ve etnik gruplararası ilişkiler.....	121
Okulda etnik toplumlar ile ilgili tavırların oluşumunu etkileyen etmenler	121
Öğretmenler	121
Okul arkadaşları	122

Okul kitapları	122
Okuldaki farklı etnik grubuna ait öğrencilerin arasında düşmanlıklar nedenleriethnicities	123
Okulun etnik gruplararası ilişkilerin iyileştirilmesindeki rolü	124
Örnek olay incelemesi – Struga	126
Sonuç	127
Faaliyet ve ilave araştırma tavsiyeleri	128
Ek	129
EK 1: SORU FORMU	129
EK 2: OKULLAR LİSTESİ.....	132
EK 3: TABLOLAR	134

Önsöz

Bu araştırma AGİT Üsküp Misyon'unun Eğitim Timi tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu araştırmada ortaokul öğrencilerinin arasında hakim olan ve diğer etnik gruplara ait akranları ile ilgili algı ve tutumlarının daha iyi bir şekilde anlaşılmasını hedeflemektedir. Araştırma, şimdiye kadar yetişkinler tarafından tartışılan ancak gençleri doğrudan ilgilendiren bir konu üzerinde kendi düşüncelerini ifade etme olanağını sağladı. Buna eşit olarak, bu alandaki program, proje ve politikalar, başlıca hedef grubunun görüş ve tavırlarını dikkate almadan geliştirilip, hemen hemen hepsi büyük ölçüde uygulanmıştır. Bu çalışma mevcut durumun tam olarak anlaşılmasına doğru atılan ilk adımı oluşturmaktadır.

AGİT Üsküp Misyonu
Eğitim Timi

Üsküp, Ocak 2010

Referans

Bu araştırma AGİT Üsküp Misyonunun Eğitim Gelişimi Proje Sorumlusu Johann Schustereder ile Eğitim Programı Proje Asistanı Emiliya Simonovska-Yanaçkovska tarafından tasarlanmıştır. Araştırma ile ilgili veri birikimi ve taslak hazırlığı ise Araştırma ve Politika Saptama Merkezi tarafından icra edilmiştir.

AGİT Eğitim Timi, Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile okul müdürlerine aktif yardımlarından dolayı şükranlarını sunar. Eğitim Timi ayrıca, çevirmenler (İngilizce'ye çeviren) Zlata Brayovik ve Jessica Mangskau, (Arnavutça'ya çeviren) Skender Mehmeti ve (Türkçe'ye çeviren) Meral Asimov'un yanısıra, bu araştırmanın gerçekleşmesinde yardımcı olan tüm AGİT Misyonu çalışanlarına teşekkür eder.

Telif hakkı:
AGİT Üsküp Dışsal Denetim Misyonu
QBE Binası, Üsküp
Cad. 11 Oktomvri 25

osce.org/skopje

Metodoloji

Araç

Temel bilgi toplama aracı, üçü demokrafik olmak üzere, 18 sorudan oluşan bir **araştırma soru kağıdıydı** (bak Ek 1). Araştırma soru kağıdının ilk bölümü, öğrencilerin diğer etnik gruplar konusundaki tutumlarını, söz konusu tutumların şekillendiği yaş ve oluşum etkenlerini ele almaktadır. İkinci bölüm ise okulun etnik farklılıklarla nasıl baş ettiği ve okullarda etnik bazlı anlaşmazlıkların nedenleri konusunda öğrencilerin fikirlerini araştırmayı amaçlamaktadır.

Planlanan örnekleme tahsis edilmeden önce, soruların anlaşılıp anlaşılmadığını tespit etmek için, bir şehirden 60 öğrenciye (Makedon ve Arnavut) küçük çapta deneme amaçlı bir araştırma çalışmasına tabi tutuldu. Öğrencilerin yorumda bulunduğu soruların bir bölümüne değişiklikler yapıldı.

SPSS paket programı ile **bilgi işlem** yapıldı ve bu sırada okuldaki etkenler (öğretmenler, okul arkadaşları, okul kitapları v.s.) ile ilişki kurma sıklığı ve farklı etnik gruplara karşı olan tutumlar arasındaki karşılıklı ilişki analiz ediliyordu. Verilerin analizi, Makedon, Arnavut ve Türk öğrenciler için ayrı ayrı gösterilirken, diğer etnik gruplara mensup kişilerin sayılarının yeterli olmadığından ankette başlıbaşına bir grup yerine “diğerleri” grup kategorisinde toplanmıştır.

Örnekleme

Örnekleme Makedonya'nın 40 okulundan (bkz: Ek 2'deki okullar listesi) 4032 ikinci ve üçüncü sınıf öğrencisi katıldı. Okul seçiminde, farklı öğrenci kategorilerinin kapsanması için farklı okul tiplerinin de (klasik, meslek ve sanat liseleri gibi) yer almasına özen gösterilmiştir. Alan çalışması 1-5 Haziran 2009 tarihleri arasında gerçekleştirildi.

Anketörler, farklı etnik gruplardan öğrencilerin katılımına dikkat ederek, her okuldan 100 civarındaki öğrenciye (3. – 4. sınıflar) araştırma soru kağıdının dağıtımını yaptılar. Soru kağıtları, ankete tabi süljelerin öğrenim gördükleri dile

uygun olarak (Makedonca, Arnavutça ve Türkçe) dağıtılıyordu.

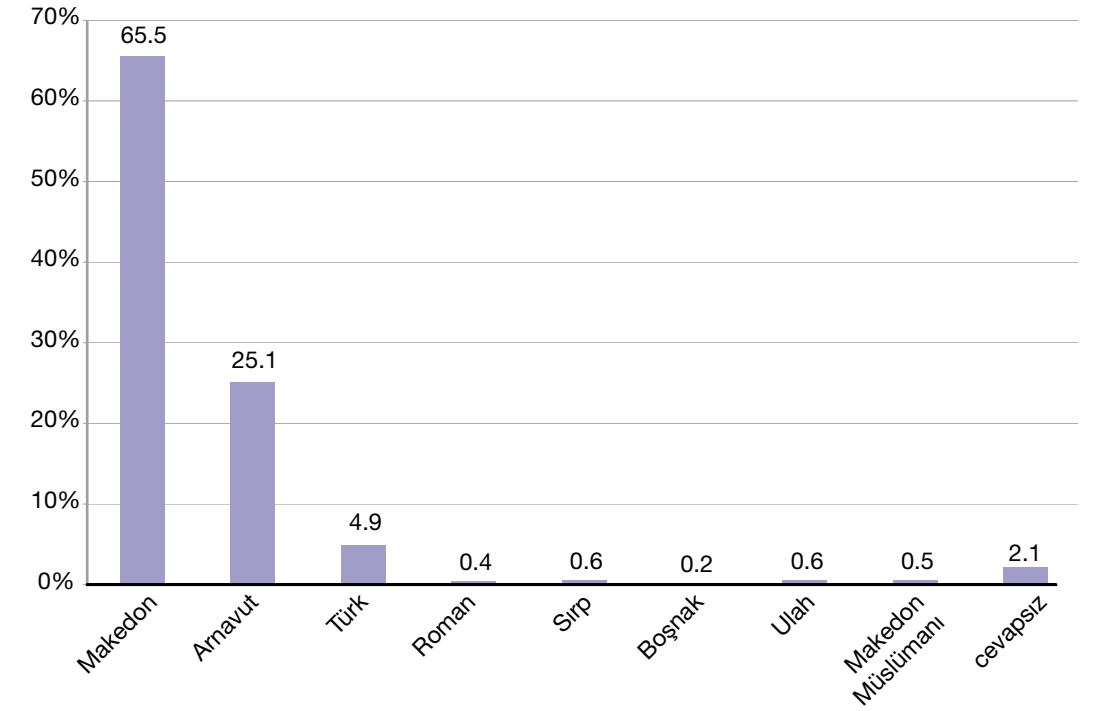
Örnekleme, %50.3'ü erkek, %48.4 'ü kadın ile kendini bir tanıma sokmayan diğerleri dahil olmak üzere, **toplumsal cinsiyete** göre oldukça eşit bir dağılım göstermektedir.

Yer	Nr.	%
Üsküp	601	14,9
Kumanova	204	5,1
Kratova	97	2,4
Kriva Palanka	100	2,5
Sveti Nikola	100	2,5
İştup	199	4,9
Radoviş	100	2,5
Ustrumca	95	2,4
Valandova	98	2,4
Köprülü	200	5,0
Negotino	110	2,7
Kruşeva	102	2,5
Prilepe	200	5,0
Manastır	300	7,4
Resne	100	2,5
Demir Hisar	101	2,5
Ohri	200	5,0
Ustruga	218	5,4
Kırçova	96	2,4
Debre	100	2,5
Makedonski Brod	109	2,7
Gostivar	140	3,5
Tetova	462	11,5
Toplam	4032	100,0

Şehirlere göre ankete tabi tutulan süljelerin sayısı her şehrin sahip olduğu ortaöğrenim okul sayısına bağlı olarak belirlenmiştir ve bu şehirlerdeki nüfusu oranıyla uyum içerisindedir.

Araştırmaya tabi tutulan süljelerin **etnik mensubiyet** oranı (Çizelge 1), özellikle Makedon, Arnavut ve Türk etnik mensubiyetinden olan öğrencilerin katılımıyla, büyük ölçüde nüfusun etnik tablosunu

Çizelge 1: Ankete tabi süljelerin etnik dağılımı

yansıtmaktadır¹. En büyük sorunsu, ortaöğrenim düzeyinde düşük katılım göstermeleri nedeniyle, yeterli sayıda Roman kökenli lise öğrencilerinin ankete katılmasının sağlanmasıydı. Bu nedenle, ankete tabi tutulan Roman süljelerin toplam sayısı 18 daha doğrusu örnekleme toplamının %0.4 'ünü teşkil etmektedir.

Metodolojik açıklamalar

Verilerin analizinde kullanılan temel istatistik göstergeler, verilerin dağıtımındaki istatistiksel farkların hesaplanmasıyla elde edilen **yüzdellik** ile **ikili tablolar**dır.

Metnin içinde dile getirilen farklar aslında **istatistik açıdan önemli farklardır**. Bu, sonuçlardaki somut dağılımının bir tesadüf olmadığı ve örnekleme tabi tutulan nüfusta da farklı değişkenlerin dağılımında aynı uyumsuzluğun ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Örneğin, Makedon ve Arnavutlar, ait oldukları etnik grubunun okul kitaplarında doğru bir şekilde temsil edilip edilmediği

sorusundaki cevap farkı bir tesadüf olarak değil de yüksek bir olasılık oranıyla (%99 ya da %95) ortaya çıkmıştır ve bu farkın Makedon ile Arnavut ortaöğrenim öğrencilerinde de mevcut bir şekilde bulunması beklenmektedir.

Birtakım değişkenler arasındaki bağlantıyı tespit etmek amacıyla, 2 değişkenin bağımsızlığını yani aralarında bir bağın olup olmadığını ve birlikte değişip değişmediğini tespit etmek için kullanılan **Xi kadrat (X²)** testi kullanılmıştır. Mesela, Makedonların Arnavutlarla daha sık bir şekilde temasta bulunması onlara karşı olumlu duyguların var olmasıyla bağlantılı mıdır yoksa böyle bir bağlantı yok mudur.

Araştırma süresince birkaç metodolojik problemler ortaya çıktıysa da bunların üstesinden gelinmesi veya en aza indirgenmesi için gerekli önlemler alındı. En başta, belli başlı toplumlarda yaşanan yüksek etnik gerginliği dönemi süresince öğrencilerden birtakım etnik gruplar hakkında olumsuz fikir beyan etmeleri talep edildiği göz önünde tutularak, araştırmanın **hassas konusuna**

¹ 2002 yılında yapılan son nüfus sayımına göre, vatandaşların %64'ü kendini etnik Makedon, %25.1'i Arnavut, %3.8 ise Türk olarak takdim etmiştir. olarak.

verdikleri cevapların doğruluğu ve geçerliliği için bir tehdit teşkil ediyordu. Öğrencilerin verdikleri cevapların samimiyyətini arttırmak için araştırma soru formlarını öğrenim gördükleri dilde (ki bu genellikle ana dilleridir) ile doğru dili konuşan anketörlerin görevlendirilmesine gayret gösterilmiştir. Bu şekilde, tutumların çekinmeden ve güvenle ifade edebilecekleri “kendi grubunda” havası oluşturulmuştur.

Formdaki soruların çoğunun **kapalı** tipten olmasına rağmen, öğrencilerin belli alternatiflere yönelmeden spontane cevaplar vermelerini teşvik etmek için, bu sorulardan iki tanesi (soru 3 ve 5) **açık** tiptendir. Yine de, özellikle kendilerinden olumsuz duygular besledikleri etnik gruplarını kesin bir şekilde belirtmeleri istendiği için, bazıları için zorluk teşkil ediyordu.

Ayrıca, verilerin işleme sırasında öğrencilerin **talimatları tutarsız okumalarından** kaynaklanması muhtemel olan bazı eksiklikler

Sonuçlar

Farklı etnik toplumlara karşı tavırlar

Soruların birinci bölümünde ülkedeki farklı etnik grupların bilincine varma, belli toplumlara karşı olumlu ve olumsuz duyguların oluşması ile bu duyguların gelişim çağı gibi başlıca etki faktörlerinin araştırmayı amaçlanıyordu. Bunun yanı sıra, belli başlı toplumlarla temas sıklığının onlara karşı duyulan olumlu ve olumsuz duygularla bağlantısını tespit edilmesi idi.

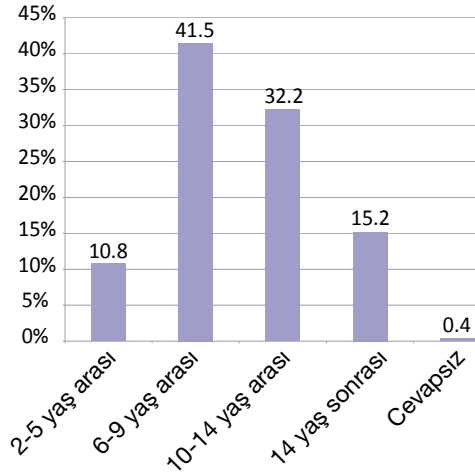
Farklı etnik toplumların bilincine varma çağı

Genelde, ankete tabi süljelerin farklı etnik grupların var olduklarını ilköğretim çağında (6-9 yaş arası ve 10-14 yaş arası) öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Ankete Türk milli mensubiyetinden olan süljelerin büyük bir bölümü, Makedon ve Arnavut milli mensubiyetinden olanlarla farklı olarak, diğer etnik grupların varlığı konusunda 2-5 yaş arası bilinç oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Makedon ve Arnavut milli mensubiyetinden olan süljeler ise, Türklere

tespit edilmiştir. Örneğin, soruların bir bölümünde kendi etnik gruplarını yazmamaları gerektiği uyarısına rağmen, ankete tabi süljelerin küçük bir bölümü talimatlara aksi yönde cevaplar vermişlerdir. Yine de, bu evapların oranının 5’in altında olduğu dikkate alınırsa, verilerin doğruluğu sorgulanmamıştır.

Nihayet, “olumlu etnik gruplararası ilişkilerin etkin bir şekilde geliştirilmesi”, “farklı etnik gruplar konusunda bilinçli olma”, “sıkça ve bazen temas” v.b. gibi **soruların ve belli kavramların anlaşılmasında** belirsizlikler mümkündür. Anlaşmazlıkların azaltılması ve teknik terimlerinin bir anlam bütünlüğünün sağlanması amacıyla, anketörler kendilerinden talep edilmesi halinde soru formunun doldurulması ile ilgili soru ve kavramlarını öğrencilere açıklama hususunda eğitim almışlardı.

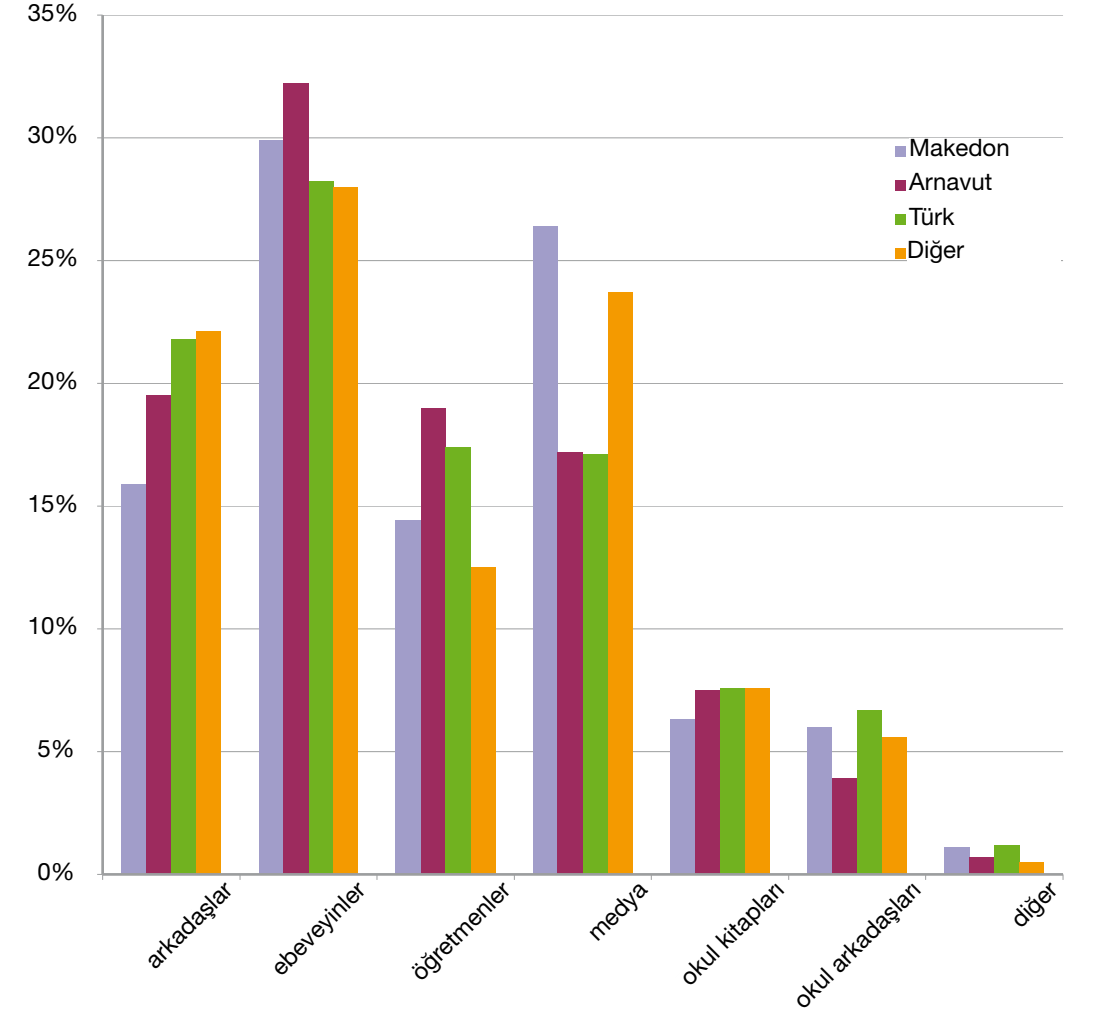
Çizelge 2: Etnik grupların varlığı konusunda bilinçliliği ve yaşı

daha büyük bir sayıda, 10-14 yaş arası bilinç oluşturduklarını belirtmişlerdir. (bkz Çizelge 2 ve Ek 4’teki Tabela 1) ².

² Bu soruyla öğrencilerin bilinçlerinin oluşma çağı ile ilgili düşünceleri araştırılıyordu; ancak, burada verilen yaş sayısının etnik farklılıkların hakiki bilincine varma çağı ile mutabık olmayabilir.

Çizelge 3: Etnik grupların varlığı bilincini oluşturan etkenler

Etnik toplumlar konusunda bilinci oluşturan etkenleri

Örneklemin tümünde, farklı etnik gruplar konusunda bilincin oluşmasındaki en etkili etkenin ebeveynlerinin (%28), ardından medya (%23.7) ve dostları (%22.1) (Çizelge 3) olmuştur. Yine de, değişik etnik gruplara mensup öğrencilerde bu etkenlerin doğruluğu konusunda önemli farklar bulunmaktadır. Öyle ki, Arnavut öğrencilerinin büyük bir kısmı Makedon ve Türklere nazaran, ebeveyn ve öğretmenlerini önemli saymaktadırlar. Diğer yandansa, Makedon öğrencilerinin büyük bir kısmı, Arnavut ve Türklere kıyasla, medyayı daha önemli bir etken olarak görmekteler. Ve nihayet, Türk öğrencileri, Makedonlar ve Arnavutlara kıyasen, arkadaşlarını daha

önemli bir etken olarak görmekteler. Farklı etnik grupların arasında diğer etkenlerle ilgili önemli farklar bulunmamaktadır. Ankete tabi süljelerin tümüne göre okul arkadaşları ve okul kitaplarının farklı etnik topluluklar konusundaki bilincin oluşturulmasını çok az bir şekilde etkilemektedir.

Farklı etnik toplumlara karşı duygular

Farklı etnik topluluklara mensup öğrenciler, diğer etnik gruplara karşı olan ilişkileri (olumlu ve olumsuz) konusunda farklı tutumlar ifade ettiler. Özellikle Makedon ve Arnavutların birbirlerine karşı olan hem olumlu hem de olumsuz algıları ayırt etmek lazım.

Olumlu duygular³

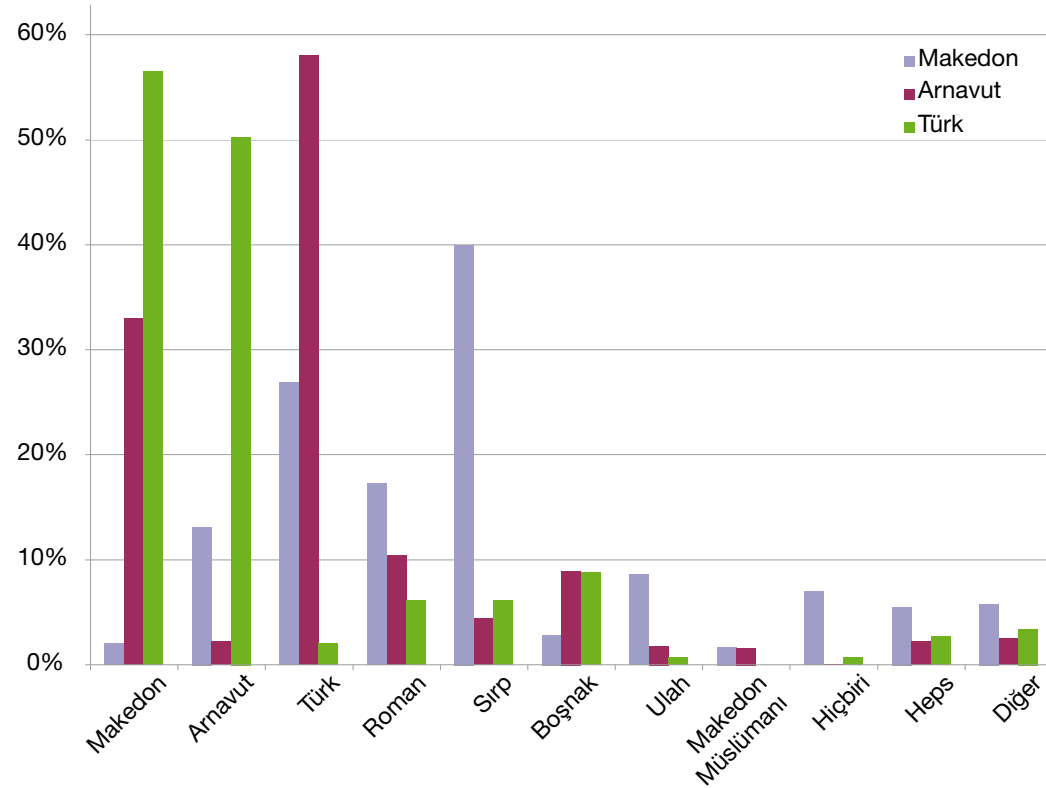
Genelde, Makedonların en çok Sırlara (%40) ve Türklere (%26.9), daha az bir sayıda da Romanlara (%17.3) ve Arnavutlara (%13.1) karşı olumlu duygular beslediklerini ifade etmektedirler.

Arnavutların yarısından çoğu (%58) Türklere karşı, üçte biri (%33) Makedonlara ve sonra da Roman (%10.4) ve Boşnaklara (%8.9) karşı olumlu duygular beslediklerini ifade etmişlerdir.

Türklerin çoğu ise Makedonlara (%56.5) ve Arnavutlara (%50.3) karşı olumlu duygular beslediklerini ifade etmişlerdir⁴. (bkz: Çizelge 4 ve Ek 4'teki Tabela 3)

Çizelgeyi okuma talimatları: Çizelgenin sağ

Çizelge 4: Diğer etnik gruplara karşı olumlu duygular

³ Yüzdeler sadece ankete cevap verenleri kapsamaktadır. Soruya cevap vermeyen kişi oranı %22.8dir.

⁴ Sorulara birden fazla cevap verilmesine izin verildiğinden, yüzdelik 100 'ün üstündedir.

tarafında diğer etnik gruplara karşı tavırları değerlendirilen üç etnik grup (Makedonlar, Arnavutlar ve Türkler) üç farklı renkte gösterilmiştir. Olumlu duyguların ifade edildiği etnik gruplar yatay ekseninde gösterilmiştir. Kolonlar ise ankete tabi tutulan Makedon, Arnavut ve Türklerin yatay ekseninde gösterilen etnik grupların hepsine olumlu duygular beslediklerini ifade eden yüzdelik oranını temsil etmektedirler.

Veriler, diğer etnik toplumlara karşı tutumlarının, kısmen dini inançların (Örneğin, Makedonlar-Sırlar; Arnavutlar-Türkler vb) gelenek ve göreneklerinin ilişki yakınlığıyla açıklanabileceğini göstermektedirler. Yine de Türk öğrencilerinin hem Makedon hem de Arnavutlara karşı önemli ölçüde olumlu

duygular beslediğine dikkat edersek bunun bir kural olmadığını görebiliriz.

Tipik olan şey ise geriye kalan toplumlara karşı olumlu duygular ile ilgili karşılıklığın olmamasıdır. Arnavutların üçte biri Makedonlara karşı olumlu duygular beslediklerini belirtirken, Makedonların sadece %13'ü Arnavutlara karşı aynı duyguları paylaşmaktadırlar. Aynı şekilde, Makedonların Türklere karşı olan olumlu duyguları Türklerin Makedonlara olanından iki kez daha az bir sayı göstermektedir. Demek ki etnik grubun sayısı ne kadar daha büyük/kalabalık ise üyeleri diğer toplumlara karşı bir o kadar az olumlu yaklaşım içerisindedir. Büyük olasılıkla, kendilerini kendine yeten bir grup olarak algılayıp 'müteffiklere' ihtiyaç duymamaktadırlar.

Olumlu duyguların gelişimi

Ankete tabi süljelerin çoğunun 6 ile 14 yaş arasında diğer etnik toplumlar ile ilgili bilinç oluşturdıklarını söylemelerine rağmen yarısına yakın bir bölümü 10 yaşından sonra, %20'si ise 14 yaşından sonra olumlu duygular geliştirdiklerini belirtmektedirler (bkz: Ek 4'te tabela 4). Bu da olumlu duyguların etnik gruplar ile ilgili olumlu duyguların geliştiği yaşta değil de daha ilerideki bir yaşta oluştuğu anlamına gelmektedir. Daha genç yaşta diğer etnik toplumlarla ilgili olumlu duyguların geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin ele alınmasında olanak sağladığı için bu veri özellikle çok önemlidir.

Yine de, Makedon ile Türklerin arasında oldukça önemli bir mevcut, şu halde ki, ikinci grup olumlu duygularını 6-9 yaşları arasında geliştirdiklerini ifade ederken, ilk gruptakilerin büyük bölümü bunun 14 yaşın ardından oluştuğunu belirtmişlerdir. Makedonlarla kıyasla, Türk öğrencilerinin büyük bir kısmının, etnik açıdan karma ortamlarda yaşadıkları, dolayısıyla farklı etnik gruplar konsepti ile daha erken yaşta karşılaştıkları ve bunun neticesinde belirli etnik toplumlarıyla bir ilişki kurmuş oldukları dikkate alınırsa halihazırdaki durum daha anlaşılır bir hal almaktadır.

Mahalli farklılıklar

Okulun bulunduğu şehirlere göre veri işlemi, özellikle Makedon ile Arnavutlar arasında, belirtilen olumlu duygulara yönelik büyük mahalli değişimler göstermektedir. Her iki etnik grubun öğrencilerinin öğrenim gördükleri (Üsküp, Kumanova, Ustruga, Tetova gibi) etnik yapısı karışık şehirlerde, iki etnik toplum arasındaki olumlu duyguların oranı önemli ölçüde düşük seviyededir. Yine de, çok sayıda Arnavut, Makedonlara karşı olumlu duygular beslediklerini ifade etmektedirler (%30'a yakın). Bunlara kıyasen, Makedonlar çok daha az sayıda Arnavutlara karşı olumlu duygular beslediklerini ifade etmektedirler (%2,6'dan Struga'da %14,7'ye kadar Kalkandelen'de).

Makedonların Arnavutlara karşı olan olumlu duygu ifadeleri ise, Makedonların sayı olarak başat oldukları (Manastır, İştıp, Ustrumca gibi) şehirlerde de benzerdir. Makedonların %36'sinin Arnavutlara karşı olumlu duygular beslediklerini belirttiği ve dolayısıyla olumlu algıların ifade edildiği (nüfusunun çoğunluğunu Arnavut oluşturan) tek şehir ise Debre'dir.

Cinsel farklılıklar

Diğer etnik gruplara karşı olumlu duygular beslediklerini ifade eden kişilerin oranı cinsiyet açısından genel bir farklılık göstermemektedir. Tek fark Arnavut öğrencilerinde görülmektedir. Daha doğrusu, Arnavut kız öğrencileri, aynı milli mensubiyetten olan erkek okul arkadaşlarına kıyasen (25.6), Makedonlara karşı (%45) daha yüksek bir sayıda olumlu duygular ifade etmişlerdir.

Olumsuz duygular⁵

Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki en büyük fark, olumsuz algıların ifade edilmesinde görülmektedir. Her iki etnik gruba ait öğrenciler, diğer etnik toplumlara karşı ifade ettikleri duygularla kıyasen, en çok birbirlerine karşı hissettikleri olumsuz duyguları belirgin bir şekilde ifade etmektedirler. Makedon öğrencilerinin yarısından çoğu (%53.7) Arnavutlara karşı olumsuz duygular

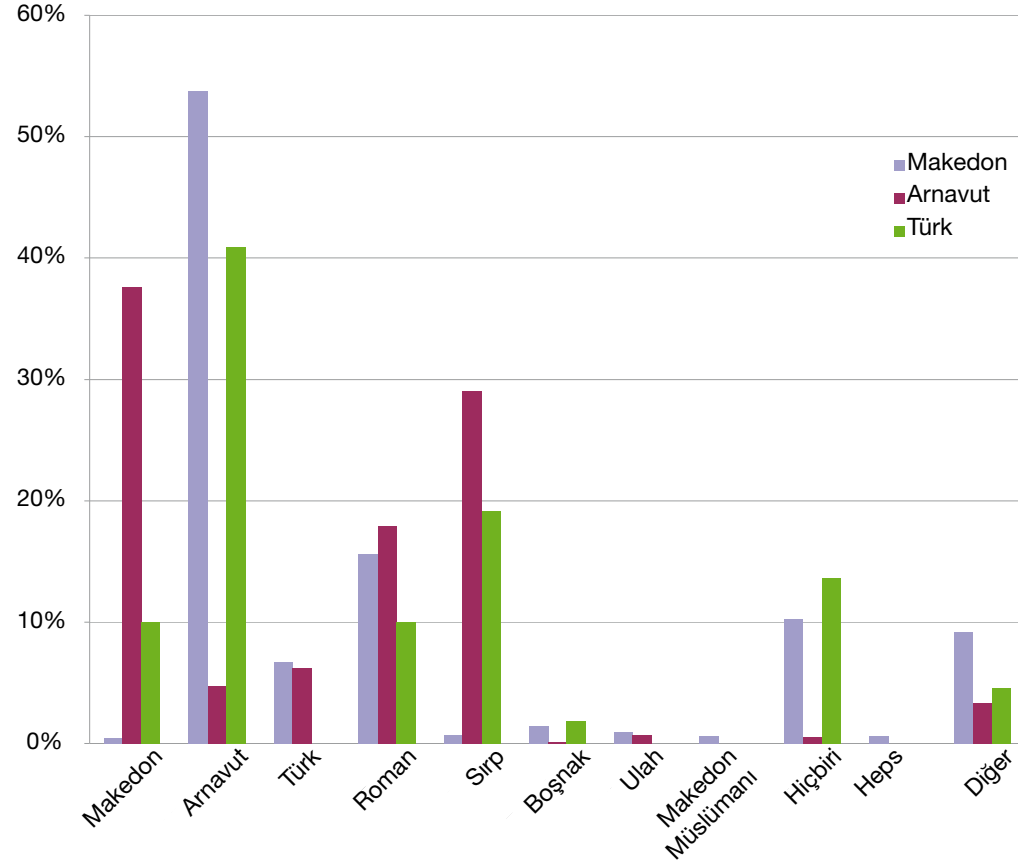
⁵ Yüzdeler sadece ankete cevap verenleri kapsamaktadır. Soruya cevap vermeyen kişi oranı %19.1

beslediklerini ifade etmişlerdir, Arnavut öğrencilerinin üçte birinin ise (%37.6) Makedonlara karşı olumsuz duygular beslediklerini belirtmişlerdir. Makedonlar, Arnavutların yanısıra, %15.6 oranında Romanlara karşı da olumsuz duygular beslediklerini ifade etmişlerdir, oysa diğer etnik toplumlara ilişkin duygularının daha düşük bir oranda belirlenmiştir. Arnavutlar ise, önemli oranda Sırlara (%29) ve Romanlara karşı (%17) olumsuz duygular hissettiklerini belirtmişlerdir. (bkz: Çizelge 5)

Türk milliyetinden öğrenciler, en yüksek oranda Arnavutlara karşı (%40.9), daha düşük oranda ise Sırlara (%19.1), Makedonlara ve Romanlara (%10'ar) karşı olumsuz duygular beslediklerini belirtmişlerdir.

Ankete tabi süljelerin sadece küçük bir bölümü (%6.7) diğer etnik toplumlara karşı hiçbir şekilde olumsuz duygular beslediklerini belirtmişlerdir. Bu durum genelde Makedon ve

Çizelge 5: Diğer etnik gruplara karşı olumsuz duygular

Türklerde tespit edilmiştir.

Makedon ile Arnavutlar arasındaki olumsuz duyguların, olumlularına kıyasen, çok daha başat olduğunu vurgulamak gerekmektedir ve bunlar ortalama olarak, olumlu duygulardan ziyade olumsuz duygular besledikleri birçok etnik grubu sıralamaktadırlar. Etnik topluluklar arasında (özellikle Makedon ile Arnavutlar arasında), farklı toplumsal konularda, farkların sürekli vurgulandığı ve aynı zamanda iki grubu birbirine bağlayan yanlarının göz ardı edildiği toplumsal ortamı dikkate alırsak, bu durumun pek de şaşırtıcı olmadığını görürüz.

Çizelgeyi okuma talimatları bir öncekiyle aynıdır (Çizelge 4)

Olumsuz duyguların gelişimi

Ankete tabi süljelerin hemen hemen yarısı olumsuz duygularının 10 yaşın ardından

(%27.9'u 10-14 yaş arasında ve %21'i 14 yaşından sonra) gelişmeye başladığını cevaplandırmıştır. Bu oranının en büyük bölümünü Makedon ile Arnavut öğrencileri oluşturmaktadır. Türk öğrencilerinin yarısına yakını bu soruyu cevapsız bırakmışlardır (bkz: Ek 4'te Tablo 6). Olumsuz duyguların gelişimi için de, olumlu duygularda olduğu gibi, aynı kural geçerlidir. Yani, bu duygular, genelde farklı etnik grupların varlığı konusundaki bilincin oluşmasından sonra geliştirilmektedir.

Mahalli farklılıklar

Makedon ve Arnavut öğrencileri arasındaki dile getirilen olumsuz duygulara ilişkin mahalli farklar, pozumlu duygular konusunda kaydedilen farklardan daha büyüktür.

İki toplumun karşılıklı olan ve Makedonların %98 ile Arnavutların %96 oranında diğer etnik topluluğa karşı olumsuz duyguları olduğu en belirgin olarak Struga'da görülmektedir.

Etnik yapısı karışık diğer şehirlerde de iki toplum arasındaki olumsuz duygular olumlu olanlarından daha üstündür ve daha çok Makedonların Arnavutlara karşı hissettikleri (Üsküp'te %53.7, Kalkandelende %53.3, Kumanova'da %28.4) duygular olduğu ifade edilmiştir. Arnavutların Makedonlara karşı olan olumsuz duyguları ise biraz daha düşük bir orandadır (Üsküp'te %37.6, Kalkandelende %82,4, Kumanova'da %73.3).

Makedon nüfusun sayı itibarıyla başat olduğu şehirlerde Makedon öğrencilerinin yarısından azı Arnavutlara karşı olumsuz duygulara sahip olduklarını ifade etmişlerdir (Manastır'da %38, Ustrumca'da %37, İştip'te %47 ve Köprülü'de %48.5)⁶.

Etnik yapısı karışık şehirlerde ise Makedon nüfusu Arnavut nüfusunu büyük olasılıkla belirgin bir tehdit olarak (kimlik, toprak, gelenek v.b. açısından) algılamaktadır, dolayısıyla olumsuz algıların gelişmesi de daha sık bir şekilde geliştirilmektedir. Diğer taraftan ise, etnik yapısı "temiz" olan şehirlerde bu tür gerginlikler doğrudan doğruya hissedilmediğinden bu olumsuz algıların azalmasına neden olmaktadır.

⁶ Manastır ve Köprülü'de etnik Arnavut nüfusu ile daha yeni açılan Arnavutça okutan sınıflar olmasına rağmen, sayısı yukarıda adı geçen şehir/bölgelere göre küçük kalmakta.

Cinsel farklılıklar

Olumsuz algılar açısından, en büyük iki etnik toplumdaki süljelerin cinsiyetine göre farklılıklar gözlemlenmektedir. Makedon erkek çocuklarının çoğu, kız çocuklarına kıyasen, Arnavutlara karşı olumsuz duygular beslediklerini belirtmişler (%68.3'e %58.7). Bu arada, kız çocuklarının çoğu hiçbir etnik gruba karşı olumsuz duygular beslemediklerini ifade etmişler (%15,5'e %8.5).

Arnavut erkek öğrencileri, kız soydaşlarına kıyasen, Makedonlara karşı daha yüksek oranda olumsuz duygulara sahip olduklarını belirtmişler (%51,7'ye %43'8). Diğer taraftan, Arnavut kız öğrencileri ise, erkek Arnavut okul arkadaşlarına kıyasen, Romanlara karşı daha yüksek oranda olumsuz duygular beslemektedirler (%28'e %18.6).

Belli ki, en büyük iki etnik toplum (Makedon ve Arnavutlar) arasındaki olumsuz duygular, kız öğrenciler arasında önemli ölçüde belirgin olmasına rağmen, en çok erkek öğrencileri arasında görülmektedirler. Doğrudan düşman ilişkilerinin (örneğin: dövüşmeler, sözlü kavgalar v.b.) en çok erkek çocuklar arasında meydana geldiği dikkate alınırsa bu beklenen bir durum oluşturmaktadır.

Diğer etnik toplumlarla ilişki sıklığı

Çoğul nüfus olduğundan, okul dahilindeki farklı etnik gruplarla temas sıklığı yönünden, en sık temaslar Makedon olmayan etnik kökenli öğrencilerin %41.5'i tarafından Makedonlarla yapılmış olduklarıdır. Arnavut olmayan süljelerin önemli bir bölümü (%40'i) okulda Arnavutlarla hiçbir temasta bulunmuyor, %33.7'si ise ender bir şekilde temasta bulunmaktadır (bkz: Ek 4 Tablo 7).

Sonuçlara göre, Makedon milliyetinden olan öğrenciler kendi etnik grupları çerçevesinde en izole olan gruptur. Neredeyse yarısı (%46'si) Arnavutlarla hiçbir temasta bulunmamakta, %40'a yakın bir bölümü ise Türk ve Romanlarla temas içinde değildir. Sadece %20'ye yakın bir bölümü Türklerle ve Sırlarla sıkça ve %15'i

civarında Arnavutlarla ve Romanlarla sıkça temas içinde olduklarını belirtmişlerdir.

Arnavut öğrencilerinin çoğu Makedonlarla (%40), iki katı daha azı (%20'si) ise Türklerle sıkça temalarda olduklarını ifade etmişlerdir. Arnavut öğrencilerinin çoğu (%60'ın üstünde) okuldaki Romanlarla asla temasları olmamıştır.

Tükler, ifadelerine göre, diğer etnik gruplarla teması en yoğun olan gruptur. Türklerin çoğu (%66,3'ü) Makedonlarla, %48'i Arnavutlarla ve %20.7'si Romanlarla sıkça temas kurduklarını ifade etmişlerdir.

Makedonlar Sırplarla en çok temas içinde bulunurken, Arnavut ile Türklerin nadiren temas içinde bulunmuşlardır (Arnavutların %81'i ve Türklerin %68'i Sırplarla asla temas içinde bulunmadıklarını belirttiler).

Farklı etnik toplumlarla olan temas sıklığına ilişkin cinsiyet farklılıkları gözlemlenmemiştir.

Diğer etnik toplumlara karşı yaşanan duygu ile ilişki sıklığı

Temas sıklığının belli etnik topluluğa karşı mevcut tutumla ilişkili olması beklenen bir olgudur. Araştırma, ilişkideki yönün (yani, temas sıklığının duyguları mı etkilemektedir yoksa duyguların mı temas sıklığını belirlemektedir) tespit edilmesinin mümkün olmamasına rağmen, böyle bir ilişkinin olduğunu göstermiştir.

Önemli olanı, **Makedon öğrencilerine** ilişkin, Türk, Arnavut ve Romanlarla daha sık olan temaslarının bu toplumlara karşı duydukları olumlu duyguların varlığı ile ilgili olduğu, ender temaslarının ya da temas yokluğunun ise söz konusu toplumlara karşı olumsuz duyguların varlığı ile ilgilidir. **Arnavut öğrencilerinde** de durum hemen hemen aynıdır. Bu konuda da sıkça görüşmelerde bulunan öğrencilerin büyük bir bölümü Makedon ve Romanlara karşı olumlu, temas içinde bulunmayanların çoğu ise olumsuz duygular belirtmişlerdir. Bu temasların belli bir ortamda sadece birarada yaşamak anlamına gelmediğini tahmin edebiliriz, çünkü bu kendiliğinden mutlak bir temas sağlamaz, ancak topluluklar arasında daha aktif bir etkileşim sağlanması anlamına gelmektedir.

İlişki sıklığındaki mahalli farklılıklar

Nüfusun büyük bir bölümünün Makedon olan, ve bu nüfusun içinde de daha az sayıdaki Arnavutların yaşadığı şehirlerde (örneğin: Manastır, Resne, Demir Hisar), Makedon öğrencilerinin Arnavutlarla, karma nüfuslu şehirlere (örneğin: Gostivar, Kalkandelen, Kırçova) kıyasen daha sık bir şekilde temas geçtiklerini ifade etmeleri merak uyandıran bir bulgu. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla, Makedonların sayı itibarıyla başat oldukları ve Arnavutların kendi grupları çerçevesinde "kapanmalarının" daha zor olduğu ortamlarda Arnavut öğrencilerinin Makedonlarla daha büyük ölçüde etkileşime ihtiyaç duyulmasına bağlıdır.

Etnik yapısı karma olan şehirlerinin birçoğunda (örneğin: Kalkandelen, Gostivar, Kırçova, Kumanova) Makedon öğrencileri yüksek oranda (Kumanova'da %50,6'dan Kalkandelen'de %33,6'ya kadar) Arnavutlarla asla temasta bulunmadıklarını ifade etmişlerdir. Etnik toplumların birbirine fiziksel yakınlığı aralarındaki etkileşimi sağlayacağı konusunda bir garanti olmadığı, aksine, gerginlikler halinde, bu etkileşimin asgariye inme tehlikesine sahip olduğunu tespit etmek mümkündür.

Aynı durum, Makedonlardan daha az bir sayıda buldukları ortamlarda (Köprülü, Manastır, Resne, Üsküp) Makedonlarla daha çok temas halinde bulduklarını ifade eden Arnavut öğrencilerinde de görülmektedir. Nispeten küçük bir bölümünün Makedonlarla asla temas içinde olmadığı ifadesi dikat çekicidir. İlişkilerin eksikliği en belirgin Ustruga'da (%20.9), Gostivar'da (%23.1) ve Kumanova'da (%18.4) olduğu tespit edilmiştir.

Okul ve etnik gruplararası ilişkiler

Anket soru formunun eğitim sistemi ile ilgili bölümün amacı, okulun ve bazı yönlerinin (öğretmenler, ders kitapları, okul arkadaşları) etnik gruplararası ilişkilerinin nitelik ve geliştirilmesindeki rolü konusunda öğrencilerin tutumlarını araştırmaktır. Bu etkenler, muhtemel bağlantıyı araştırmak amacıyla, belli etnik gruplara olan algılar ile bağlantı kuruldu.

Okulda etnik toplumlar ile ilgili tavırların oluşumunu etkileyen etmenler

Öğretmenler

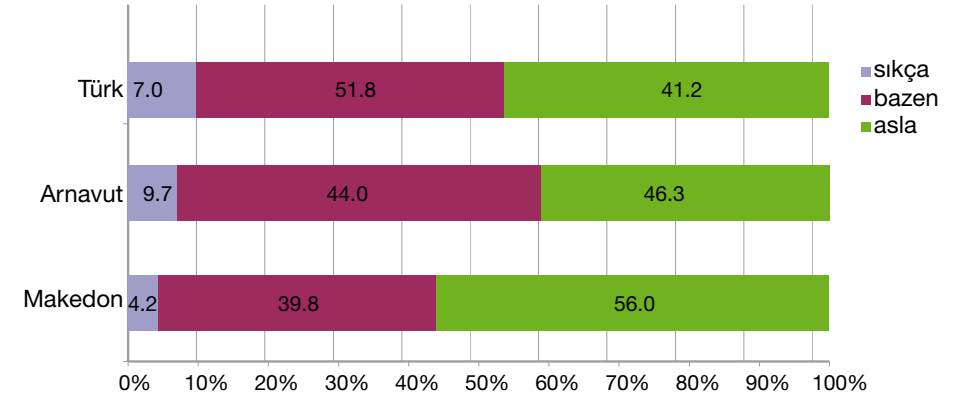
Okul dahilinde tavırların oluşumunu etkileyen en önemli etkenlerden biri öğretmenlerdir. Onların rolü sadece öğretmek değil, eğitimsel nitelik de taşımakta ve bu yüzden olumlu ahlaki değerlerinin (etnik gruplararası değerler dahil) gelişmesini sağlamaları gerekir. Bunu dikkate alırsak, ankete katılan kişilerin hemen hemen yarısı (%47.6) (sıkça ya da bazen) öğretmenlerinden diğer etnik toplumlarla ilgili kırıcı yorumlar duyduklarını ifade ettiklerine dair alınan bilgiler ilgi çekicidir (Çizelge 6). Nispeten az sayıda öğrenci bu tür yorumları sıkça duyduğunu cevaplandırdıysa da, Makedon ve Türklerden çok bunun büyük bir bölümü, Arnavutlar tarafından doğrulanmıştır. Doğu ve Batı Makedonya şehirlerindeki

öğrenciler arasında, öğretmenlerinden olumsuz yorumlar duydukları sıklık derecesinde bir fark yoktur. İki hususta da sıklığın derecesi genel eğilime bağlıdır.

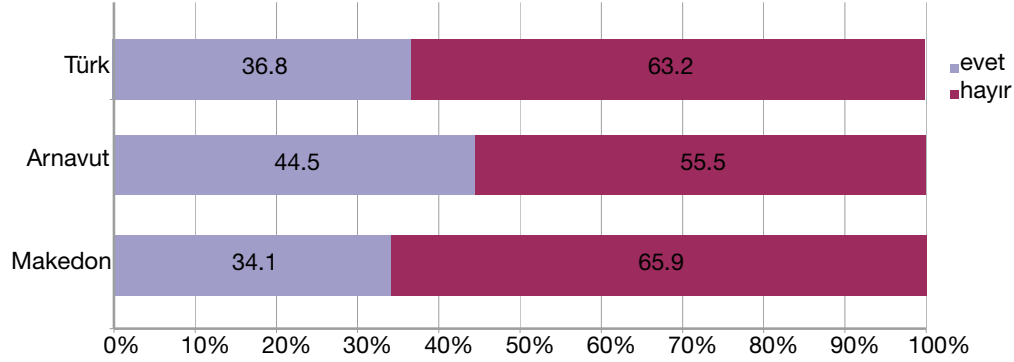
Sonuçlar, öğretmenler tarafından anlatılanların öğrencilerin %40'ının tutumlarını etkilediğini ve bunun Makedonlardan çok (%34.1) Arnavut etnik kökenli öğrenciler için (%44.5) daha geçerli olduğunu göstermektedir. (Çizelge 7). Arnavutlar için, diğer milliyetten olan öğrencilere göre, öğretmenlerinin farklı etnik toplumlar karşı olan ilişkilerini tanımlayan önemli bir etken olduğu konusundaki bilgiyi dikkate alırsak, bunun belli ölçüde beklenen bir sonuç olduğunu anlarız (bkz: Ek 4'te Tablo 2). Öğretmenlerin olumsuz yorumları sık bir şekilde ifade edildiği zaman oldukça etkili olabilir.

Belli durumlarda olumsuz yorumların sıkça duyulması belli etnik gruplara karşı olan olumsuz duyguların varlığıyla önemli ölçüde bağlıdır. Makedonlarda öğretmenlerin sıkça ifade ettikleri yorumların onlarda Arnavutlara karşı olumsuz duyguların olmasıyla ilgilidir, ancak bu durum Türklere karşı meydana gelmemektedir. Arnavutlar arasında ise, etnik toplumlara karşı tutumlarının oluşmasında öğretmenlerin büyük ölçüde önemli bir etken olduğu değerlendirilirse de, yorumları ve diğer etnik toplumlara karşı olumsuz duygular arasında bir ilişki kurulamamıştır.

Çizelge 6: Diğer etnik gruplar hakkında öğretmenlerden olumsuz yorumların sıklığı

Çizelge 7: Öğretmenlerin olumsuz yorumlarının öğrencilerin üstündeki etkisi

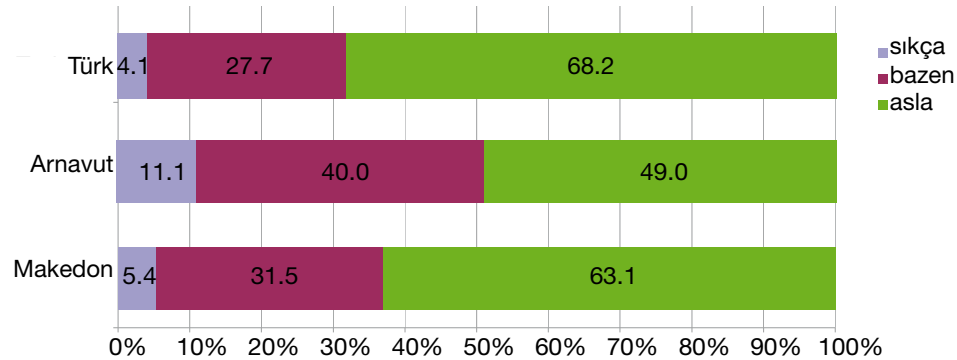

Okul arkadaşları

Ankete tabi sùjelerin yaklaşık %40'ı diğer etnik gruplarla arkadaşlık etmemek için kendi etnik grubundan olan okul arkadaşları tarafından baskı gördüklerini ifade ettiler. Arnavut öğrencilerin büyük bir bölümü (% 11 – sıkça ve % 40 – bazen) böyle bir baskıyı daha çok hissederken, Makedon ve Türk öğrencileri bunu daha küçük bir oranda hissetmektedir (bkz: Çizelge 8).

Makedonlar için, okul arkadaşlarından olan baskıların Arnavutlara karşı olan olumsuz duygular ile ilişkilidir, ancak bu diğer etnik gruplara karşı söz konusu olmamakta. Aynı şekilde, Arnavutlarda yaşlılarından gördükleri baskıların sadece Makedonlara karşı olan olumsuz duyguların varlığından kaynaklanmaktadır. Verilen soruda baskının hangi etnik grup için yapıldığı belirtilmediyse de, büyük bir olasılıkla Makedonlar için bu durum Arnavutlardır ve tersi, Arnavutlar için Makedonlardır.

Çizelge 8: Öğrencilerin yaşlılarından gelen baskı

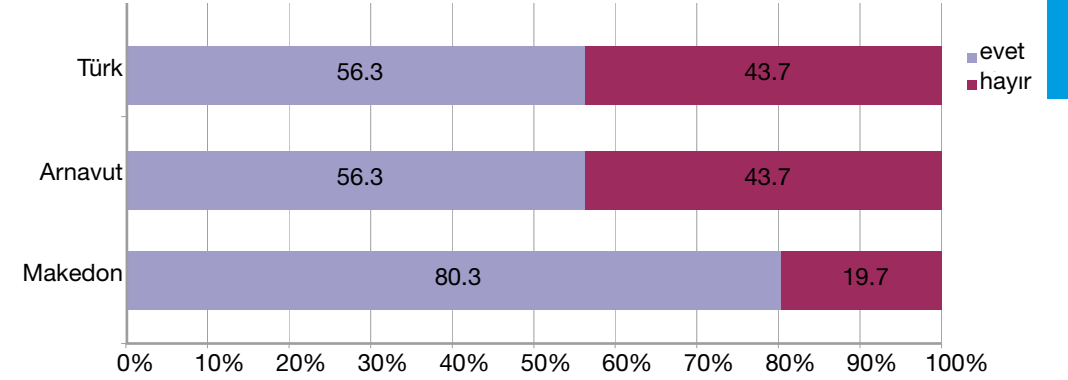

Yine de, bu en büyük etnik toplumun her ikisinde de okul arkadaşları tarafından gördükleri baskı, diğer etnik gruplarla olan temas sıklığına bağlı değil. Sözünü ettikleri temasın, büyük bir olasılıkla dostça ve samimiden uzak, sadece ortak bir ortamın içinde bir arada yaşamının neticesi olarak ortaya çıkan sıradan bir etkileşimdir.

Okul kitapları

Ankete tabi sùjelerin nispeten küçük bir bölümü okul kitaplarını farklı etnik toplumlar konusunda bilinç oluşturmada bir etken olarak göstermiş olmasına rağmen, okul kitaplarındaki temsil şekillerinin özellikle önemliyen, onlar kendilerini diğer toplumlara karşı olan tutumları etkileyebilecek kapasitedeki birer etken olarak görmekteler. Bu bağlamda Makedonlar ve diğer daha büyük sayıdaki azınlıkların arasındaki durum önemli ölçüde farklıdır. Birini toplum mensup oldukları etnik grubun (%80) ders kitaplarında uygun bir şekilde gösterildiğini ifade ederken, diğer

Çizelge 9: Kendi etnik gruplarının okul kitaplarındaki temsili konusunda öğrencilerin bakış açısı

topluluklardan %40'ın üzerinde uygun bir şekilde temsil edilmediklerini düşünmektedir (Çizelge 9). Endişe verici durum ise, ankete tabi sùjelerin üçte birinin, mensubu olduğu etnik grubunun okul kitaplarında uygun bir şekilde gösterilmediğini düşünmesidir.

düşmanlıkların ortaya çıkmasını en çok etkileyen üç etkenin altını çizmektedirler. Bunlar, öğrencilerin önyargıları (%43), siyasi partilerin etkisi (%43,8) ve kültürel farklılıklar (%44,2) olarak sıralanabilir. Yine de, farklı etnik mensubiyete ait öğrenciler aynı etkenlere öncelik vermemektedirler. Makedonlardan farklı olarak, Arnavutların birçoğu için öğretmenler, kültürel farklılıklar ve etnik gruplar konusunda kayırmacılık yapan okulların yönetim biçimi daha çok önemli iken; Makedonların çoğu öğrencilerin önyargılarını önemli etkenlerden bir tanesi olarak değerlendirmektedirler. (bkz: Çizelge 10, Ek 4'te Tablo 11)

Okuldaki farklı etnik grubuna ait öğrencilerin arasında düşmanlıklar nedenleriethnicities

Öğrenciler, farklı etnik mensubiyete ait öğrenciler arasında (kavga, dövüş gibi)

Çizelge 10': Okullardaki düşmanlıkların nedenleri konusunda öğrencilerin bakış açısı

7 Sorulara birden fazla cevap verilmesine izin verildiğinden yüzdelikler 100'ün üstündedir.

Okulun etnik gruplararası ilişkilerin iyileştirilmesindeki rolü

Öğrenciler, okullarda etnik gruplararası ilişkilerindeki gerginlik konusunda belli ki birçok nedenin bulunduğunu farketmektedirler ki bu nedenlerden bazıları dolaysız olarak okulla alakalıdır. Dolayısıyla onlardan olumlu etnik gruplararası ilişkilerinin gelişiminde okullarının üstlenmiş olduğu rolü değerlendirilmeleri istendi.

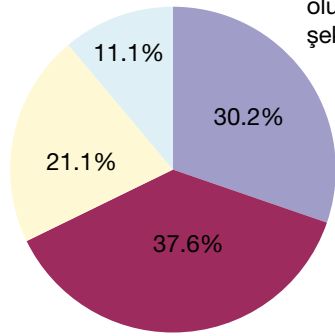
Çoğunluk (neredeyse %70) cevap olarak etnik gruplararası ilişkilerinin iyileştirilmesine yönelik okulları kapsamında (aktif - %30 veya daha az aktif - %38) önlemlerin alındığını ifade ettiler. (Çizelge 11).

Söz konusu tutum, etnik açıdan karma ortamlarda en çok eğitim gören, dolayısıyla bu tipteki faaliyetlere sıkça rastlamaya alışkın olan Türk öğrencileri arasında daha rağbet görülmektedir. Arnavutlar, çoğunlukla okulun

Çizelge 11: Okulların etnik gruplararası ilişkilerini geliştirmesi

tek bir etnik grup mevcut olduğu için önlem alınmamakta

önlem alması gerektiği halde, almamakta

olumlu ilişkilerin geliştirilmesi adına belli başlı tedbirler ele almakta

aktif bir şekilde önlemler aldığını düşünürken, Makedonlar genelde bazı önlemlerin düşüncesini savunmuşlardır.

Öğrencilerin diğer milliyetlerden olan öğrencilerle faaliyetlere katılma motivasyonuna sahip olmadıktan sonra okulun aldığı önlemler yeterli gelemmez. Alınan cevaplardan görüldüğü gibi, öğrencilerin çoğu (%80) diğer milliyetlerden olan öğrencilerle faaliyetlere

katılmaya hazır olduklarını göstermekte. Söz konusu faaliyetlere katılım oranı en yüksek Arnavutlarda, en düşük oran ise Türklerde görülmektedir. (bak Ek 4, Çizelge 12, Tablo 13)

Makedonların bu tür faaliyetlere katılım hazırlıksızlığı ise Arnavut, Türk ve daha az bir oranda Romanlara karşı hissettikleri olumsuz duygulardan kaynaklanıyor. Arnavutlarda bu durum ise Makedon ile Romanlara karşı hissettikleri olumsuz duygulara bağlanıyor. Bu tipteki faaliyetlerin amacı diğer toplumlara karşı olan önyargıları azaltmaya yönelik olsa bile, bakış açısı çok olumsuz olan öğrencilerin hiçbir şekilde katılmama riskini taşımaktadır.

Makedon ve Arnavut milliyetinden olan kız öğrencileri ise aynı milliyetten olan erkek öğrencilerine nazaran bu tür ortak faaliyetlere katılım isteğinde daha yüksek bir oran gösterirken, Türk grubunda faaliyetlere katılım oranına ilişkin bu tipte bir cinsiyet ayrımı yoktur.

Etnik gruplararası faaliyetlere katılma

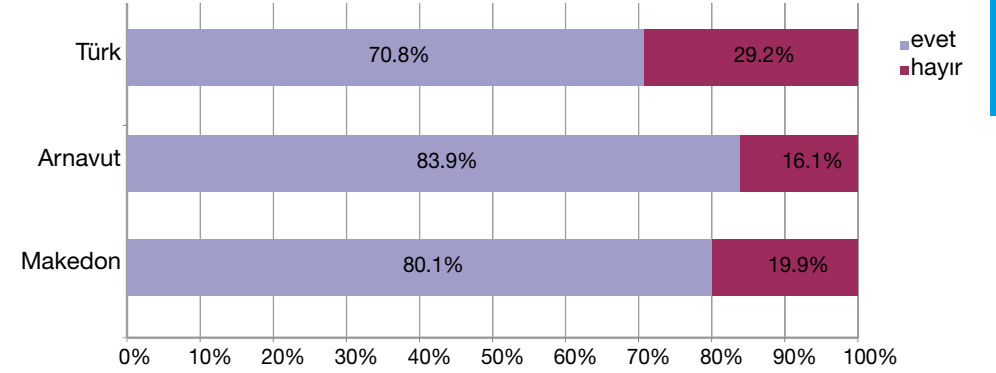
farklı etnik gruplara ait öğrencilerin arasındaki olumlu ilişkileri aktif bir şekilde geliştirmekte

motivasyonu, öğrenciler tarafından etnik gruplararası gerilimlerinin püf noktası olarak gördükleri etkenlere de bağlıdır. Kültürel farklılıklarının baskın bir etken olduğunu düşünenler bu tip faaliyetlere katılmayacaklarını belirtirken, büyük bir bölümü bunun bir önyargı olduğunu görerek söz konusu faaliyetlere katılabileceklerini belirttiler. Kültürel farklılıklar herhalde ki üstünden geçilmesi daha zor birşey olarak algılanırken, önyargıların diğer gruplarla iletişim kurarak, daha kolay

üstesinden geçildiği fikri mevcut. Aynı eğilim hem Arnavutlarda hem de Makedonlarda görülmekte.

Bu bilgiye bir ek olarak, incelemeye tabi tutulan kişilerin büyük bir bölümü (%61.1) **'Karışık etnik yapıya sahip okullar ülkedeki etnik gruplararası ilişkilerin daha iyi olmasına yardımcı olmakta' ifadesi ile mutabık kalmışlar.** Yine de, incelemeye tabi

Çizelge 12: Öğrencilerin diğer etnik gruplarla faaliyetlere katılım hazırlığı

tutulan farklı etnik gruplardan bu soru üzerine verdikleri cevaplar önemli ölçüde farklılık göstermekte. Çizelge 13te görüldüğü gibi, bu ifade ile en çok mutabık kalan Türklerdir(77.5%), Arnavut öğrenciler ise (%68) ile biraz daha düşük bir oran sergilerken, bu konu (%57) ile en az mutabık kalan Makedonlar oluyor.

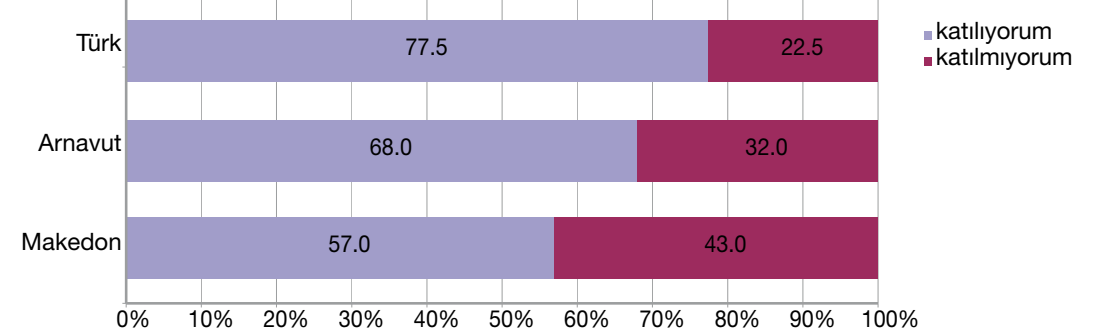
Söz konusu ifade ile mutabık kalma(kalmama) belli etnik gruplara karşı alınan tavırlara bağlıdır. Örnek olarak, Arnavut ve Türklere karşı olumsuz duygular besleyen Makedonlar etnik yapısı karışık olan okullarla ilgili fikri konusunda önemli ölçüde katılmadıklarını ifade ediyorken, bu gruplara karşı olumsuz düşünceler beslemediklerini belirten grup daha küçük bir sayı oluşturuyor. Aynı şekilde, Makedonlara karşı olumsuzdan çok olumlu bir tavır içindeki Arnavutlar eğitimde etnik gruplararası bir karışım olma fikrine büyük bir olasılıkla daha sıcak bir şekilde bakacaktır. Demek ki belli bir toplum ile ilgili olumlu bir tavır edinen veyahut olumsuz duygular beslemeyen kişiler çok etnikli okul konseptini daha çok kabul edebileceklerdir. Bir karara varmak gerekiyorsa, diğer toplumla olan başlangıç niteliğindeki ilişki

(ister olumlu ister olumsuz olsun) çok etnikli bir eğitimin geliştirilmesi yönünden bir hayli önem taşımaktadır.

Çok etnikli eğitiminin olumlu bir etki sağladığı fikrin herkesçe kabul edilmesi araştırmaya dahil olan tüm okul göstergeleri ile bağlıdır: öğretmenlerin Makedonlara karşı diğer etnik toplumlar ile ilgili daha az olumsuz yorumlarda bulunması; öğretmenlerin olumsuz yorumlarıyla Makedonları daha az etkilemesi; okul arkadaşlarının diğer etnik gruplarla arkadaşlık kurmamaları konusunda baskı yapmamaları; farklı etnik gruplardan olan öğrencilerle okulda aynı faaliyetleri yapmaya hazır olmaları; ve diğer milliyetlerden olan okul arkadaşlarıyla daha çok ilişki kurmaları.

Alınan bilgiye göre, söz konusu faktörlerin büyük bir ihtimalle birbirini etkilediklerini gösteriyor ve öğretmenlerin ve öğrencilerin karışık etnik yapıya sahip okulların avantajına sergiledikleri tavırlarla, özellikle Makedon öğrencilerinde, hoşgörünün gelişmesini sağlıyorlar.

Çizelge 13: Etnik yapısı karışık okulların etnik gruplararası ilişkilerin üzerindeki etkisi konusunda öğrencilerin bakış açısı

Örnek olay incelemesi – Struga

Struga şehri, temsili en yüksek iki etnik grubu olan Makedon ile Arnavut öğrencilerin arasında yüksek düşman duyguların yaşandığı ile ilgili aldığı verileri göz önünde bulundurarak örnek olay olarak incelemeye alındı. Amaç bireysel göstergeleri değerlendirek, söz konusu iki etnik topluma ait öğrencilerin arasındaki yüksek geriliminin olası nedenlerini tesis etmek.

Yukarıda belirtildiği gibi, Struga'da, araştırmaya tabi tutulan ve aynı etnik gruba ait olanların hemen hemen hepsi aynı cevabı vermişler; daha doğrusu, Makedonlar kesinlikle büyük bir ölçüde Arnavutlara karşı olumsuz hisler beslediklerini ifade etmişler ve tersi. Yine de, her iki etnik grubundan olan öğrencilerin yarısından fazlası bu soruya cevap vermemiş olduklarını da önemle belirtmek gerekir. Bu ilginç bilgi, öğrencilerin bir önceki eğitim-öğretim yılı (2008/09) süresince şehrin içinde yaşanan etnik gerilimleri göz önünde bulundurarak fikirlerini ifade etmekten korktukları anlamına gelebilir.

Etnik açıdan karışık bir ortamda yaşayıp okumalarına rağmen, Makedon ve Arnavut öğrencileri aralarında oldukça az bir iletişim halindedir. Makedonların (%30.8) ve Arnavutların (%34.9) sadece üçte biri aralarında sıkça oluşan bir iletişimin olduğunu belirtirken, geriye kalan kısım çok az veyahut hiç görüşmemektedir. Diğer etnik gruplarla (özellikle Roman grubuyla) olan ilişkiler de oldukça ender meydana gelmektedir. Bu ise öğrencilerin kendi etnik grupları dahilinde oldukça kapalı bir şekilde yaşadıklarını ve aralarındaki iletişimin kişisel bir inisiyatifte değil de dış bir etkene (ö. okul dahilinde gelişen etkinlik) bağlı olarak meydana geldiğinin göstergesidir.

Her iki etnik grubundan (%88 Makedonlar ve %74 Arnavutlar) öğrencilerin büyük bir bölümü okul içi düşmanlıklarının nedenlerini siyasi partilerin etkisine bağlıyorlar. Yine de, Makedondan çok Arnavut (%21%63 7), en büyük nedenlerden birinin etnik grupların arasındaki kültürel fark olduğunu ileriye sürüyor. Öne sürülen bu iki önemli etkenin yapısı farklıdır. İlki dış bir etken olup, öğrencilerinin kontrolü/etkisi dışındadır; oysa ikincisi iç bir etken olmakla birlikte üstesinden geçilmesi zor bir yapıya sahip.

Bir diğer çarpıcı bilgi de **karışık etnik yapıya sahip okulların ülkedeki etnik gruplararasındaki ilişkilerinin daha iyi olmasına yardımcı olduğu düşüncesinin farklı seviyelerde kabul edilmesidir. Arnavut öğrencilerin büyük bir bölümü (%73.3) bu düşünceye katılırken, Makedonların sadece üçte biri (%28.6) gibi bir rakkamla katılıyorlar. Buna rağmen çoğunluk (Makedonların %82 ve Arnavutların % 80) diğer etnik gruplardan olan okul arkadaşları ile birlikte faaliyetlere katılabileceklerini ifade etmişler. Etnik gruplararası faaliyetlere katılım motivasyonu göstermelerine rağmen, öğrencilerin bir çoğu (%43.6), özellikle Makedonlar, okulun etnik gruplararası ilişkilerin olumlu gelişimi için bir önlem almadığını düşünüyor. Geriye kalan örneklerle nazaran ve geçen dönem içerisinde etnik gruplararası gerginliğin en üst noktasını yaşayan bir şehir olmasına rağmen, bu konuda oldukça yüksek bir değer çizmektedir.**

Önemli olan bir diğer bilgi ise, öğrencilerin hemen hemen yarısı, öğretmenlerinden diğer etnik gruplar hakkında kırıncı sözler duyduklarını ifade etmeleridir. Ancak, bu yorumların diğer etnik gruplara karşı bireysel bir bakış açısının oluşturulmasına etki yaptığı ile ilgili algılar oldukça farklı gelişmektedir. Daha doğrusu, Makedonlara kıyasen, Arnavutların büyük bir bölümü öğretmenlerinin yorumlarını kendi kişisel tavırlarının gelişmesini etkilediğini belirttiler. Benzeri iddia da çoğunluk Arnavut öğrencilerde görülen ve diğer etnik gruplarla arkadaşlık etmeme konusunda arkadaşları tarafından baskı görmeleridir.

Struga öğrencilerinin tavırları bu örnekteki geriye kalanlarıyla genel olarak birçok yönden farklılık göstermektedir. Öğretmenlerinden sıkça kırıncı sözler duydukları, arkadaşlarından diğer etnik gruplarla arkadaşlık etmeme konusunda daha çok baskı gördükleri ve siyasi partileri ve okullarının yönetilme biçimlerinin etnik gruplararası gerilimlerinin baş nedenleri olarak gördükleri konusundaki ifade oranı daha yüksekken, okullarının bu gerilimlerin azaltılması için gerekli önlemleri aldığı konusundaki ifade oranı çok daha düşük bir değer göstermekte. Alınan bu bilgiler doğrultusunda görülen o ki, olumsuz algıların büyük bir bölümü öğrenciler

Sonuç

Öğrencilerin kendi ifadelerine göre, farklı etnik grupların varlığını fark etme yaşı 6 ila 14 arasında belirlenmiş, bu toplumlarla ilgili tavır ve algılarının çoğu ise 10 yaş sonrası - daha geç geliştirilmiş. Tahmin edileceği gibi de, tüm öğrenciler diğer etnik grupların varlığı ile ilgili bilinçlerinin oluşturulmasında önem sırasına göre ilkin ebeveynlerinin katkısı sonra da (özellikle Makedonlar için) medya ve (özellikle Türkler için) arkadaşlarının katkısında bulunduğunu belirttiler.

Makedon ile Arnavut öğrencilerin arasında olumsuz duygular olumlu duygularından daha baskın çıkmaktadır. Tipik olarak, bu olumsuz duygular (özellikle Struga gibi) etnik yapısı karışık olan şehirlerde ve her iki etnik grubun erkek çocuklarında daha çok kendini göstermektedir.

Sonuçlara göre, diğer etnik gruplar ile sık sık gerçekleşen temasların aynı grubun olumlu bir şekilde algılanmasını sağlamaktadır. Ancak, bir bütün olarak ele alındığında, etnik grubun sayısı arttıkça, kendi çerçevesi dahilinde kalmaya ve kapanmaya eğilim göstermektedir. Dolayısıyla, Makedon milliyetinden olan öğrenciler kendi etnik gruplarının dışında en az temas kuran bir grupken, Türkler diğer etnik gruplar ile en çok temas kuran grubu oluşturmaktalar. İlaveten doğrulanması gereken şey ise ilişkinin aldığı yöndür, daha doğrusu, yapılan temasların olumlu duyguların gelişmesine mi yardımcı olduğu yoksa olumlu duyguların daha sık gerçekleşen temaslara itip itmediğidir. Çok etnikli bir ortamın içinde yaşamak aslında çok da sık temaslar içinde olmak anlamına gelmemektedir. Etnik gruplararası büyük gerilimlerde, etnik gruplararası ilişkiler çoğunlukla minimuma indirgeniyor.

Okul dahilindeki etkenler (öğretmenler, okul arkadaşları, okul kitapları, okul faaliyetleri vb gibi) geriye kalan göstergelerle oldukça iç içe bir haldeler ve öğrencilerin çok etnikli toplum ve gruplarla ilgili tavır ve algılamalarını oldukça etkilemektedir. Öğrencilerin hemen hemen yarısı öğretmenleri tarafından diğer etnik gruplar hakkında kırıncı sözler duyduklarını, öğrencilerden üçte biri ise okul arkadaşları tarafından diğer etnik grupla arkadaşlık etmeme

konusunda baskı gördüklerini belirttiler. Diğer etnik gruplara nazaran, söz konusu etkenler daha çok Arnavut öğrencileri tarafından ifade edilmiştir. Yine de etnik gerilimlerin en önemli nedenleri okul ile doğrudan doğruya bağlıdır. Bunlar: öğrencilerin önyargıları, siyasi partilerin etkisi ve kültürel farklılıklardır.

Öğrencilerin karşı karşıya geldikleri etnik gruplararası gerilimlerin ağırlığına rağmen, dikkate alınan şu ki ,öğrencilerin büyük bir bölümü (Makedonlardan çok Arnavutlar ve Türkler) **etnik yapısı karışık okulların ülkedeki etnik gruplararasındaki ilişkilerinin daha iyi olmasına yardımcı olduğu düşüncesindedir ve çoğunluk (%70) diğer etnik grubuna ait öğrencilerle birlikte okulunda düzenlenen aktivitelere katılma isteğine sahiptir.**

O halde, çıkaracağımız sonuç şu ki, önyargıların yoğunluğuna rağmen, öğrenciler bunun farkındalar ve bu duruma sebebiyet veren esas nedenlerini açık bir şekilde belirleyebiliyorlar. Diğer etnik toplumlara karşı olan olumlu duyguların ise iletişim sıklığı ile bağdaştığı ve öğrencilerin diğer etnik grubundan olan öğrencileri ile karşılıklı ilişki içinde olmaya hazır oldukları bilgileri gözönünde bulundurursak, daha sık bir etkileşime yönelik okul faaliyetlerinin faydalı olmasının yanısıra, olumsuz önyargılar ile kültürel farklılıklarının üstesinden gelmesi için gereklidirler.

Faaliyet ve ilave araştırma tavsiyeleri

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerin arasındaki hakim olan algılarını daha iyi bir şekilde anlamak olsa da, elde edilen sonuçlar birtakım tavsiyelerin oluşturulmasında taban oluşturdu. Aynı zamanda, bu araştırmada değişen birkaç açının daha derinlemesine araştırılması ve anlaşılması gerektiğini oluşturulduğu da ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Etnik çeşitliliğin erken yaşta geliştiği gerçeğini göz önünde bulundurursak, okulların farklı etnik toplumlar ile ilgili olumlu duygu ve anlayışın teşvikinde ki üstleneceği rol büyük önem taşımaktadır. Okullar dahilinde geliştirilen faaliyetlerin yanısıra, bu araştırmaya katılanların da belirttiği gibi, etnik gruplararası farklılıkların bilincini oluşturan en önemli etkenler olan ailelerin, arkadaşların ve medyanın katılımı da kaçınılmazdır.

Faaliyetler planladığında, her etnik grubun hoşgörüsüzlüğünün en önemli nedenleri olarak saptadığı etkenler de göz önünde bulundurmak gerekir. Makedonların birçoğu diğer etnik gruplara karşı yanlış anlama ve önyargıların payı büyük olduğunu iddia ederken, Arnavutların çoğu öğretmenlerin, kültürel farklılıkların ve okul yönetiminin önemini belli bir etnik grubun lehine olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, faaliyetler-önyargılara odaklanmak ve kültürel farkları kabul etmek ile çok etnikli okulların yönetiminde değişiklikler yapmak gibi- değişimin bir kaç açısını kapsamaması gerekmektedir.

Müfredat dışı faaliyetler sadece onlarla ilgilenen öğrencilere odaklanmamalı. Okullardaki etnik gruplararası faaliyetler diğer toplumlar ile ilgili önyargıların azaltılmasını amaçlarken, diğer yandan olumsuz algılara sahip öğrencilerin katılmama riskini taşımaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin söz konusu etnik gruplararası faaliyetlere katılımını sağlamak ve olumsuz tavırlarını 'yumuşatmak' için (ör. Medya üzerinden ortak değerlerin desteklenmesi, okul müfredatı ile okul yönetimi gibi) farklı ve dolaylı önlemler de kullanılmalıdır.

Elimizdeki araştırma belirli sayıdaki açılara daha iyi anlamamızı sağlamasına rağmen, başka bir araştırma gerektirecek yeni konulara da ışık tutmaktadır. Sonuçların içyüzünü daha net bir şekilde görebilmek için farklı etnik toplumların arasındaki öğrencilerin kurdukları temasın yüzeysel mi yoksa daha derin ve anlayışa dayalı mı olduğunu saptamamızı sağlayacak ilave araştırmanın yapılması yararlı olacaktır. Bunun yanısıra, öğrencilerin öğretmenleri ne şekilde algıladıkları ve öğretmenlerin ne şekilde olumsuz yorumlarda bulduklarını daha iyi anlamamız gerekecektir. Buna ek olarak, olumlu etnik gruplararası ilişkilerin oluşu için okulların şu anda kullandığı önlemleri ile öğrencilerin bu alınan önlemlere nasıl baktığını dikkate almak gerekmektedir. Birtakım öğrencinin ait oldukları etnik grubunun okul kitaplarında doğru bir şekilde temsil edilmediğini düşüncesinin genel bir algılama mı yoksa somut nedenlere mi dayanıp dayanmadığını da kararlaştırmak gerekmektedir. Etnik grupların okuma kitaplarındaki temsil şeklinin etnik gruplararası algı ve tavırlarını ne şekilde biçim verdiği konusunda da derinlemesine yapılacak bir analiz gerektirmektedir.

Ek

EK 1: SORU FORMU

EĞİTİM VE ETNİK GRUPLARARASI İLİŞKİLER

ORTAOKULLAR İÇİN SORU FORMU

1. Hangi yaşta ülkende farklı etnik gruplarının varlığının farkına vardın?
 - a) 2-5 yaş arası
 - b) 6-9 yaş arası
 - c) 10-14 yaş arası
 - ç) 14 yaş sonrası
2. Ülkede diğer etnik grup üyelerinin yaşadığı bilincinin oluşturulmasında kimin veya neyin katkısı oldu?
 - a) arkadaş
 - b) ebeveyn
 - c) öğretmen
 - ç) gazete, radyo, TV ve İnternet
 - e) okul kitapları
 - f) okul arkadaşları
 - e) _____
3. Olumlu duygular beslediğin etnik grup/grupların ismini yazınız:

4. Bu olumlu duyguları ne zaman geliştirmeye başladınız?
 - a) 2-5 yaş arası
 - b) 6-9 yaş arası
 - c) 10-14 yaş arası
 - ç) 14 yaş sonrası
 - e) _____
5. Olumsuz duygular beslediğin etnik grup/grupların ismini yazınız:

6. Bu olumsuz duyguları ne zaman hissetmeye başladınız?
 - a) 2-5 yaş arası
 - b) 6-9 yaş arası
 - c) 10-14 yaş arası
 - ç) 14 yaş sonrası
 - e) _____
7. Okulda aşağıda belirtilen etnik gruplarla ne kadar sıklıkta ilişkide bulunuyorsunuz? Eğer gerekliyse, diğer grupların adını da yazabilirsiniz. İlişki sıklığını çember içine al
Makedon..... sıkça - ender - ilişkim yok
Arnavut..... sıkça - ender - ilişkim yok
Roman sıkça - ender - ilişkim yok
Türk..... sıkça - ender - ilişkim yok

Sırp..... sıkça - ender - ilişkim yok
..... sıkça - ender - ilişkim yok

8. 'Etnik yapısı karışık okulların ülkedeki etnik gruplararası ilişkilerinin daha iyi olmasına yardımcı olmakta' ifadesine ilişkin düşünceniz nedir?

- a) katılıyorum
- b) katılmıyorum

9. Diğer etnik gruplar hakkında öğretmenlerinden kırıci sözler duymuş musunuz?

- a) sıkça
- b) bazen
- c) asla

10. SIKÇA ve BAZEN cevapları verdiyseniz, söz konusu yorumlar diğer etnik grubuna ait öğrencilere karşı olan tutumunuzu etkiledi mi?

- a) evet
- b) hayır

11. Kendi etnik grubundan olan okul arkadaşlarının diğer etnik gruplarla arkadaşlık etmeme konusunda baskı hissediyor musunuz

- a) sıkça
- b) bazen
- c) asla

12. Okullardaki farklı etnik gruplara ait öğrencilerin arasında en sık yaşanan anlaşmazlık (kavga, dövüş) sebepleri sence nelerdir?

- a) dil ve örf ve adetleri gibi kültürel farklılıklar
- b) öğretmenlerin etkisi
- c) siyasi partilerin etkisi
- ç) başat karakterdeki öğrenciler
- e) diğer etnik gruplara ilişkin öğrenilerin önyargıları
- f) belli başlı bir etnik grubu tercih eden okulların yönetim biçimi
- g) gazete, radyo, TV ve İnternetin etkisi
- h) _____

13. Okulunuzun olumlu etnik gruplararası ilişkilerin gelişiminde üstlenmiş olduğu rolü nasıl değerlendirirdiniz?

- a) farklı etnik gruplara ait öğrencilerin arasındaki olumlu ilişkileri aktif bir şekilde geliştirmektedir
- b) olumlu ilişkilerin geliştirilmesi açıdan belli başlı önlemler almaktadır
- c) olumlu ilişkilerin geliştirilmesi için önlem alması gerektiği halde, önlem almamaktadır
- d) Okulunda tek bir etnik grup mevcut olduğundan önlem almamaktadır

14. Ait olduğun etnik grubunun okul kitaplarında doğru bir şekilde temsil edildiğini düşünüyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

15. Diğer etnik grubuna ait öğrencilerle birlikte okulunda düzenlenen aktivitelere katılır mısın?

- a) Evet
- b) Hayır

Kişisel bilgiler:

16. Ben: erkek bayan (çember içine al)

17. Ait olduğum etnik grubu _____

18. Okulumun bulunduğu şehir/köy _____

EK 2: OKULLAR LİSTESİ

	YER	OKUL ADI	PROFİLİ	EĞİTİM DİLİ
1.	Üsküp	SGUS "Dimitar Vlahov"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
2.	Üsküp	ASUC "Boro Petruşevski"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
3.	Üsküp	SUGS "Yosip Broz Tito"	Lise	Makedonca & Türkçe
4.	Üsküp	SUGS "Zef Luş Marku"	Lise	Arnavutça
5.	Üsküp	SMUGS "Dr. Pançe Karagozov"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
6.	Üsküp	DUFK "Metodi Mitevski-Brico"	Meslek	Makedonca
7.	Kumanova	STU "Nace Bugoni"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
8.	Kumanova	SOU "Goce Delçev"	Lise	Makedonca & Arnavutça
9.	Kratova	SOU "Mitko Pencukliski"	Meslek lisesi	Makedonca
10.	Kriva Palanka	SOU "Gorçe Petrov"	Meslek lisesi	Makedonca
11.	Sveti Nikole	SOU "Koço Racin"	Meslek lisesi	Makedonca
12.	İştıp	SOU "Yane Sandanski"	Meslek lisesi	Makedonca
13.	İştıp	DEMU "Kole Nehetin"	Meslek	Makedonca
14.	Radoviş	SOU "Kosta Susinov"	Meslek lisesi	Makedonca & Türkçe
15.	Ustrumca	DSU "Nikola Karev"	Meslek	Makedonca
16.	Valandova	OSU "Goce Delçev"	Meslek lisesi	Makedonca
17.	Köprülü	SOU "Koço Racin"	Lise	Makedonca & Arnavutça
18.	Köprülü	SSOU "Kole Nedelkovski"	Meslek	Makedonca
19.	Negotino	SOU "Aziz Kiril ve Metodi"	Meslek lisesi	Makedonca
20.	Kruşevo	SOU "Naum Naumovski-Borçe"	Meslek lisesi	Makedonca
21.	Prilepe	SOU "Kuzman Yosifovski-Pitu"	Meslek	Makedonca

	YER	OKUL ADI	PROFİLİ	EĞİTİM DİLİ
22.	Prilepe	SOU "Mirçe Acev"	Lise	Makedonca
23.	Manastır	SOU "Yosip Broz-Tito"	Lise	Makedonca & Arnavutça
24.	Manastır	SOU "Taki Daskalo"	Meslek lisesi	Makedonca
25.	Manastır	SOUZ "Kuzman Şapkarov"	Meslek	Makedonca
26.	Resne	SOU "Çar Samuil"	Meslek lisesi	Makedonca & Arnavutça & Türkçe
27.	Demir Hisar	SOU "Krste P. Misirkov"	Meslek lisesi	Makedonca
28.	Ohri	OSU "Aziz Kliment Ohridski"	Meslek lisesi	Makedonca
29.	Ohri	OUTU "Vanço Pitoşevski"	Meslek	Makedonca
30.	Ustruga	SOU "Niko Nestor"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
31.	Ustruga	SOU "Dr. İbrahim Temo"	Lise	Makedonca & Arnavutça
32.	Kırçova	OSU "Mirko Mileski"	Meslek lisesi	Makedonca & Arnavutça
33.	Debre	CSNO "Zdravko Çoçkovski"	Lise	Makedonca & Arnavutça
34.	M. Brod	SOU "Aziz Naum Ohridski"	Lise	Makedonca
35.	Gostivar	SOU "Çede Filipovski"	Meslek	Makedonca & Arnavutça & Türkçe
36.	Gostivar	CSNO "Zlate Malakoski"	Meslek	Makedonca & Arnavutça & Türkçe
37.	Tetova	SOUT "Goce Stojşevski"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
38.	Tetova	OSEUY "8 Eylül"	Meslek	Makedonca & Arnavutça
39.	Tetova	SOU "Kiril Peyçinovik"	Lise	Makedonca & Arnavutça
40.	Tetova	SOM "Nikola Şteyn"	Meslek	Makedonca & Arnavutça & Türkçe

Tablo 1. Hangi yaşta ülkende farklı etnik gruplarının bulunduğunu fark ettin?

	Cevapsız	2-5 yaş arası	6-9 yaş arası	10-14 yaş arası	14 yaş sonrası	Toplam
Makedon	7	220	1062	942	409	2640
%	,3%	8,3%	40,2%	35,7%	15,5%	100,0%
Arnavut	6	138	452	278	139	1013
%	,6%	13,6%	44,6%	27,4%	13,7%	100,0%
Türk	2	51	96	24	26	199
%	1,0%	25,6%	48,2%	12,1%	13,1%	100,0%
Diğerleri	0	26	62	55	37	180
%	,0%	14,4%	34,4%	30,6%	20,6%	100,0%
Toplam	15	435	1672	1299	611	4032
%	,4%	10,8%	41,5%	32,2%	15,2%	100,0%

Tablo 2: Farklı etnik grupların bilincine varmada kimin veya neyin etkisi oldu?

	arkadaşlar	ebeveyn	öğretmen	medya	okul kitapları	okul arkadaşları	diğer	toplam
Makedon	989	1864	898	1644	393	377	67	6232
%	15,9%	29,9%	14,4%	26,4%	6,3%	6,0%	1,1%	
Arnavut	465	770	454	412	180	93	16	2390
%	19,5%	32,2%	19,0%	17,2%	7,5%	3,9%	,7%	
Türk	94	122	75	74	33	29	5	432
%	21,8%	28,2%	17,4%	17,1%	7,6%	6,7%	1,2%	
Diğer	87	110	49	93	30	22	2	393
%	22,1%	28,0%	12,5%	23,7%	7,6%	5,6%	,5%	
Toplam	1635	2866	1476	2223	636	521	90	9447
%	17,3%	30,3%	15,6%	23,5%	6,7%	5,5	0,9%	

Tablo 3: Olumlu duygular besleyen etnik grup

	Makedon	Arnavut	Türk	Roman	Sırp	Boşnak	Ulah	Makedon Müslümanı	Hiçbiri	Herkes	Diğer	Toplam
Makedon	41	263	540	348	804	56	172	35	140	110	116	2008
%	2,0%	13,1%	26,9%	17,3%	40,0%	2,8%	8,6%	1,7%	7,0%	5,5%	5,8%	
Arnavut	226	15	397	71	30	61	12	11	1	15	17	685
%	33,0%	2,2%	58,0%	10,4%	4,4%	8,9%	1,8%	1,6%	,1%	2,2%	2,5%	
Türk	83	74	3	9	9	13	1	0	1	4	5	147
%	56,5%	50,3%	2,0%	6,1%	6,1%	8,8%	,7%	,0%	,7%	2,7%	3,4%	
Diğer	350	352	940	428	843	130	185	46	142	129	138	2840
%	12,3%	12,4%	33,0%	15,1%	29,6%	4,6%	6,5%	1,6%	5,0%	4,5%	4,8%	

Tablo 4: Olumlu duyguların geliştiği çağ

	Cevapsız	2-5 yaş arası	6-9 yaş arası	10-14 yaş arası	14 yaş sonrası	Toplam
Makedon	624	103	501	857	555	2640
%	23,6%	3,9%	19,0%	32,5%	21,0%	100,0%
Arnavut	256	44	181	320	212	1013
%	25,3%	4,3%	17,9%	31,6%	20,9%	100,0%
Türk	48	16	57	54	24	199
%	24,1%	8,0%	28,6%	27,1%	12,1%	100,0%
Diğer	56	17	32	44	31	180
%	31,1%	9,4%	17,8%	24,4%	17,2%	100,0%
Toplam	984	180	771	1275	822	4032
%	24,4%	4,5%	19,1%	31,6%	20,4%	100,0%

Tablo 5: Olumsuz duygular besleyen etnik grup

	Makedon	Arnavut	Türk	Roman	Sırp	Boşnak	Ulah	Makedon Müslümanı	Hiçbiri	Hepsi	Diğer	Toplam
Makedon	9	1225	153	356	17	33	21	14	234	14	207	2283
%	,4%	53,7%	6,7%	15,6%	,7%	1,4%	,9%	,6%	10,2%	,6%	9,1%	
Arnavut	326	41	54	155	251	1	6	0	4	0	29	867
%	37,6%	4,7%	6,2%	17,9%	29,0%	,1%	,7%	,0%	,5%	,0%	3,3%	
Türk	11	45	0	11	21	2	0	0	15	0	5	110
%	10,0%	40,9%	,0%	10,0%	19,1%	1,8%	,0%	,0%	13,6%	,0%	4,5%	
Diğer	3	52	9	14	2	3	1	2	16	0	8	110
%	2,7%	47,3%	8,2%	12,7%	1,8%	2,7%	,9%	1,8%	14,5%	,0%	7,3%	
Toplam	349	1363	216	536	291	39	28	16	269	14	249	3370

Tablo 6: Olumsuz duyguların geliştiği çağ

	Cevapsız	2-5 yaş arası	6-9 yaş arası	10-14 yaş arası	14 yaş sonrası	Toplam
Makedon	803	99	389	805	544	2640
%	30,4%	3,8%	14,7%	30,5%	20,6%	100,0%
Arnavut	265	60	186	255	247	1013
%	26,2%	5,9%	18,4%	25,2%	24,4%	100,0%
Türk	95	8	37	36	23	199
%	47,7%	4,0%	18,6%	18,1%	11,6%	100,0%
Diğer	83	12	24	29	32	180
%	46,1%	6,7%	13,3%	16,1%	17,8%	100,0%
Toplam	1246	179	636	1125	846	4032
%	30,9%	4,4%	15,8%	27,9%	21,0%	100,0%

Tablo 7: Okuldaki etnik gruplar arası ilişki sıklığı

	Makedon			Arnavut			Türk			Roman		
	sıkça	ender	ilişki yok	sıkça	ender	ilişki yok	sıkça	ender	ilişki yok	sıkça	ender	ilişki yok
Makedon				395	876	1086	500	989	882	359	1068	915
%				16,8%	37,2%	46,1%	21,1%	41,7%	37,2%	15,3%	45,6%	39,1%
Arnavut	332	375	113				152	345	264	66	202	451
%	39,8%	46,3%	14,0				20,0%	45,3%	34,7%	9,2%	28,1%	62,7%
Türk	116	50	9	78	51	32				29	50	61
%	66,3%	28,6%	5,1%	48,4%	31,7%	19,9%				20,7%	35,7%	43,6%
Diğer	113	8	1	24	61	55	22	52	57	26	56	48
%	92,6%	6,6%	0,8%	17,1%	43,6%	39,3%	16,8	39,7%	43,5%	20,0%	43,1%	36,9%

Tablo 8: Etnik yapısı karışık okulların ülkedeki etnik gruplar arasındaki ilişkilerinin daha iyi olmalarına yardımcı olduğun ifadesine ilişkin

	Katılıyorum	Katılmıyorum	Toplam
Makedon	1488	1124	2612
%	57,0%	43,0%	100,0%
Arnavut	680	320	1000
%	68,0%	32,0%	100,0%
Türk	148	43	191
%	77,5%	22,5%	100,0%
Diğer	115	63	178
%	64,6%	35,4%	100,0%
Toplam	2431	1550	3981
%	61,1%	38,9%	100,0%

Tablo 9: Diğer etnik gruplar hakkında öğretmenlerden duyulan kırıcı sözler sıklığı

	sıkça	bazen	asla	Toplam
Makedon	110	1047	1471	2628
%	4,2%	39,8%	56,0%	100,0%
Arnavut	98	443	466	1007
%	9,7%	44,0%	46,3%	100,0%
Türk	14	103	82	199
%	7,0%	51,8%	41,2%	100,0%
Diğer	24	71	84	179
%	13,4%	39,7%	46,9%	100,0%
Toplam	246	1664	2103	4013
%	6,1%	41,5%	52,4%	100,0%

Tablo 10: Okul arkadaşlarının diğer etnik gruplarla arkadaşlık etmeme konusunda yaptıkları baskı hissini sıklığı

	sıkça	bazen	asla	Toplam
Makedon	142	823	1647	2612
%	5,4%	31,5%	63,1%	100,0%
Arnavut	111	400	490	1001
%	11,1%	40,0%	49,0%	100,0%
Türk	8	54	133	195
%	4,1%	27,7%	68,2%	100,0%
Diğer	13	72	92	177
%	7,3%	40,7%	52,0%	100,0%
Toplam	274	1349	2362	3985
%	6,9%	33,9%	59,3%	100,0%

Tablo 11: Okullardaki farklı etnik gruplara ait öğrencilerin arasında en sık yaşanan anlaşmazlık (kavga, dövüş) sebepleri

	Kültürel farklar	Öğretim etkisi	Politik partilerin etkisi	Başat karakterdeki öğrenciler	Öğrencilerin önyargıları	Okulun yönetilme biçimi	Medyanın etkisi	Toplam
Makedon	1078	270	1146	726	1233	498	658	2601
%	41,4%	10,4%	44,1%	27,9%	47,4%	19,1%	25,3%	
Arnavut	505	148	416	296	307	319	203	987
%	51,2%	15,0%	42,1%	30,0%	31,1%	32,3%	20,6%	
Türk	86	31	92	42	82	39	33	192
%	44,8%	16,1%	47,9%	21,9%	42,7%	20,3%	17,2%	
Toplam	1669	449	1654	1064	1622	856	894	3780
%	44,2%	11,9%	43,8%	28,1%	42,9%	22,6%	23,7%	100,0%

Tablo 12: Ait olduğun etnik grubunun okul kitaplarında doğru bir şekilde temsil edildiğini düşünüyor musun?

	Evet	hayır
Makedon	2083	511
%	80,3%	19,7%
Arnavut	549	426
%	56,3%	43,7%
Türk	111	86
%	56,3%	43,7%
Diğerleri	113	59
%	65,7%	34,3%
Toplam	2856	1082
%	72,5%	27,5%

Tablo 13: Okulunda düzenlenen aktivitelere diğer etnik gruplardan olan öğrenciler ile birlikte katılır mısın?

	Evet	Hayır
Makedon	2084	518
%	80,1%	19,9%
Arnavut	829	159
%	83,9%	16,1%
Türk	136	56
%	70,8%	29,2%
Diğerleri	137	36
%	79,2%	20,8%
Toplam	3186	769
%	80,6%	19,4%

